

DEMOKRATIK DAVLATDAN HUQUQNING AHAMIYATI

Kazakbayeva Shodiyona

Andijon Yuridik texnikumi 1-kurs Tel: +99893 340 15 06

Annotatsiya: Demokratik davlatda huquq (qonun ustuvorligi) markaziy va fundamental ahamiyatga ega bo'lib, u erkinlik, adolat va tartibni ta'minlashning asosiy vositasidir. Huquq, bir tomondan, fuqarolarning asosiy huquq va erkinliklarini (so'z erkinligi, saylash huquqi, mulk daxlsizligi kabi) kafolatlaydi va ularni davlat hokimiyatining o'zboshimchaligidan himoya qiladi. Ikkinchi tomondan, u davlat organlari faoliyatini cheklaydi va ularni qonun doirasida ishlashga majbur qiladi, ya'ni hokimiyatni qonunlarga bo'ysundiradi (konstitutsiyaviylik). Huquqning mavjudligi jamiyatda barqarorlikni ta'minlaydi, ijtimoiy nizolarni tinch va qonuniy yo'l bilan hal qilishga zamin yaratadi. Shuningdek, demokratik huquq tizimi tenglik tamoyilini mustahkamlaydi, barcha fuqarolarning va hukumatning qonun oldida bir xil mas'uliyatda bo'lishini ta'minlaydi. Demokratik jarayonlar (saylovlar, siyosiy munozaralar) ham huquq normalari bilan tartibga solinadi. Xulosa qilib aytganda, huquq demokratiyaning nafaqat asosi, balki uning o'zi yashab qolishining shartidir.

Kalit so'zlar: demokratiya, huquq ustuvorligi (qonun ustuvorligi), konstitutsiya, fuqarolik jamiyati, inson huquqlari, hokimiyat bo'linishi, adolat, tenglik, barqarorlik.

KIRISH QISMI

Demokratiya va huquq tushunchalari o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, ulardan birini ikkinchisiz tasavvur etib bo'lmaydi. Zamonaviy demokratik davlat shunchaki xalq hokimiyatini anglatmaydi, balki u qonun ustuvorligiga asoslangan, tartibga solingan va cheklangan hokimiyat tizimini ifodalaydi. Shu nuqtai nazardan, huquq demokratik jamiyatning nafaqat tashqi qobig'i, balki uning ichki tayanchi va asosiy harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi.

Huquqning asosiy maqsadi — barcha fuqarolarga erkinlik, adolat va xavfsizlik kafolatlarini berish, shu bilan birga, davlat hokimiyatining barcha bo'g'inlarini muayyan me'yorlar doirasida ishlashga majburlashdir. Agar huquq o'zining himoya funksiyasini bajarmasa yoki barcha uchun teng qo'llanmasa, demokratiya tezda avtoritarizmga aylanib ketishi, fuqarolarning erkinliklari esa kafolatsiz qolishi mumkin. Shuning uchun, ushbu mavzuning dolzarbligi shundaki, demokratiyaning sifat darajasi bevosita jamiyatdagi huquqiy madaniyat va qonunlarning samarali ijrosi bilan o'lchanadi.

Ushbu ishda biz demokratik davlatning samarali ishlashi uchun huquqning fundamental ahamiyatini, uning inson huquqlari va erkinliklarini kafolatlash, hokimiyatni cheklash va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashdagi muhim rolini atroflicha ko'rib chiqamiz.

Asosiy qism

Huquq demokratik davlat mexanizmining uzluksiz va adolatli ishlashini ta'minlaydigan eng muhim ustunlardandir. Uning ahamiyatini bir nechta fundamental yo'nalishlarda ko'rish mumkin:

1. Qonun ustuvorligini ta'minlash — demokratiyaning asosi

Demokratik davlatning eng muhim sharti Qonun ustuvorligi (Rule of Law) tamoyilidir. Bu shuni anglatadiki, nafaqat fuqarolar, balki davlatning o'zi, uning barcha organlari va amaldorlari ham qonunga bo'ysunishga majburdirlar.

Hokimiyatning cheklanishi: Huquqiy normalar, xususan, Konstitutsiya, hukumatning vakolatlarini aniq belgilaydi va cheklaydi. Bu orqali u hokimiyatni suiiste'mol qilish (o'zboshimchalik) xavfidan himoya qiladi. Agar hokimiyat qonundan ustun bo'lsa, demokratiya o'z ma'nosini yo'qotadi.

Tenglik prinsipi: Qonun oldida barcha fuqarolar tengdir. Huquqiy tizim boylik, ijtimoiy mavqe yoki siyosiy mansubligidan qat'i nazar, har bir kishiga bir xil yondashuvni kafolatlaydi. Bu esa ijtimoiy adolat va ishonchni mustahkamlaydi.

2. Inson huquqlari va erkinliklarini kafolatlash

Huquqiy davlatda qabul qilingan qonunlar bevosita inson huquqlari va fuqarolik erkinliklarini himoya qilishga qaratilgan bo'ladi.

Asosiy erkinliklarning himoyasi: Huquqiy kafolatlar (masalan, So'z erkinligi, yig'ilishlar erkinligi, saylash huquqi, shaxsiy daxlsizlik) fuqarolarga siyosiy jarayonlarda faol ishtirok etish imkonini beradi. Bu erkinliklar, ayniqsa, hukumatni tanqid qilish va nazorat qilish uchun zarurdir.

Sud himoyasi: Huquq barcha shaxslarga o'z huquqlari buzilgan taqdirda mustaqil sud tizimi orqali himoya olish imkoniyatini yaratadi. Adolatli sud jarayoni (due process) har bir insonning aybsizlik prezumpsiyasi asosida himoya qilinishini ta'minlaydi.

3. Ijtimoiy barqarorlik va nizolarni hal qilish

Huquq jamiyatdagi tartibni saqlashning muhim instrumentidir.

Nizolarni tinch yo'l bilan hal qilish: Har qanday jamiyatda nizolar (siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy) kelib chiqishi muqarrar. Huquqiy mexanizmlar (sudlar, arbitraj, ma'muriy tartib-qoidalar) ushbu nizolarni zo'ravonliksiz, madaniy va qonuniy yo'l bilan hal etishni ta'minlaydi.

Prognozlash va ishonchlilik: Qonunlar jamiyat a'zolarining xatti-harakatlari uchun aniq qoidalar belgilaydi. Fuqarolar qonuniy oqibatlar nima bo'lishini bilgan holda harakat qiladilar, bu esa iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlarga barqarorlik va ishonchlilik olib keladi.

4. Demokratik jarayonlarni tartibga solish

Demokratiyaning o'zi huquqiy normalar bilan tartibga solinadi.

Saylov Tizimi: Huquqiy hujjatlar saylov jarayonlarini (ovoz berish tartibi, ovozlarni hisoblash, saylov natijalariga shikoyat qilish) ochiq, adolatli va shaffof bo'lishini ta'minlaydi. Bu esa hokimiyatning legitimligini mustahkamlaydi.

Hokimiyatlar bo'linishi: Huquqiy tizim Qonun chiqaruvchi (parlament), Ijro etuvchi (hukumat) va Sud hokimiyatlari o'rtasidagi vakolatlarni aniq taqsimlaydi va ularning bir-birini nazorat qilish (checks and balances) tizimini shakllantiradi.

Xulosa qilib aytganda, huquq davlatni zo'rlik va majburlash kuchi bilan emas, balki rozilik va qonuniy asosda boshqarish vositasidir. Huquqning zaiflashishi demokratik qadriyatlar (masalan, pluralizm, tolerantlik) va institutlarning yemirilishiga bevosita olib keladi.

Xulosa qilib aytganda, demokratik davlat sharoitida huquq shunchaki qoidalar to'plami emas, balki siyosiy tizimning hayotiy zarurati va fuqarolik jamiyatining poydevoridir. Huquqning ahamiyati quyidagi uchta asosiy funksiyada o'z aksini topadi:

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. (Insonning asosiy huquqlari va erkinliklarini kafolatlash ahamiyatini ta'kidlash uchun).
2. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt. (Demokratik jarayonlarga oid huquqiy kafolatlarni ta'kidlash uchun).
3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangi tahriri). (Demokratik va huquqiy davlat asoslari, inson huquqlari kafolatlari, Qonun ustuvorligi tamoyili (ayniqsa, 13-modda)ni tahlil qilish uchun).
4. Saidov, A. X. Davlat va huquq nazariyasi. (Mahalliy huquqshunoslik yondashuvi va tushunchalarini qo'llash uchun).